

Rapport betreffende de restauratie van het orgel in de Ned.
Herv. Kerk te Gieten.

Het instrument werd in 1894 gemaakt door de fa. L. van Dam en Zonen te Leeuwarden. Het oorspronkelijke kontrakt bleef bewaard.

Een voorlopig rapport d.d. 10 juli 1973 van de orgelcommissie der Ned. Herv. Kerk vermeldt de volgende gebreken:

- a. Windverlies door scheuren in de lade.
- b. Rammel in de mechaniek, vooral in het pedaal.
- c. Beschadiging van enkele pijpen.
- d. Houtworm in kas, stellingwerk en orgelbank.

Op 24 juni 1974 vond een bespreking plaats in de kerk tussen de kerkvoogdij, de fa. Reil, de heer W. Hülsmann, de heer M. den Os en ondergetekende.

Deze vergadering resulteerde in een opdracht aan de fa. Reil. De volgende werkzaamheden worden uitgevoerd.

- a. Restauratie van de windlade, waarbij een plaat op de lade zal worden aangebracht.
- b. Het verminderen van de rammel in de mechaniek.
- c. Het vervangen van de Violon 8' door een Quint 3'. Het Violonpijpwerk zal in de kas worden bewaard.
- d. Het plaatsen van een Trompet 8' op de daarvoor gereserveerde plaats. Dit register zal worden gemaakt naar een Van Damvoorbeeld uit dezelfde tijd.
- e. De Bourdon zal worden gefaseerd, d.w.z. dit register zal niet alleen geheel maar ook gedeeltelijk (van C t/m d⁰) speelbaar worden gemaakt.
- f. Het orgel zal met een houtwormbestrijdend middel worden behandeld.

Eind augustus 1974 werd het orgel gedemonteerd. Hierbij bleek dat de balg indertijd bij het plaatsen van een elektrische ventilator was verplaatst. De oude balghefboom en het windzicht lagen onder de balg. Op de balg lagen naast de gebruikelijke Van Damgewichten drie onregelmatig gevormde ijzeren gewichten.

Voor de nieuw te maken registers en vanwege een mogelijk niet originele winddruk was het noodzakelijk andere orgels van Van Dam te onderzoeken. Op 12 juli 1974 werd het instrument in de Ned. Herv. Kerk te Gramsbergen bezocht. De Trompet 8' bleek een fraai register maar was van fabrieksmatige makelij en in later tijd toegevoegd. Voor kopiëring kwam dit register dus niet in aanmerking. De bruikbaarheid van een Quint 3' bleek hier overduidelijk. Het klankbeeld was aanmerkelijk minder luid dan van het orgel in Gieten. De heren M. den Os en J.L. Reil waren aanwezig.

Op 15 januari 1975 bezochten de heer J.L. Reil en ondergetekende het Van Damorgel in de Ned. Herv. Kerk te Nunspeet. Ondanks de verzekering dat het trompetregister bij de laatste restauratie niet was gewijzigd bleek in 1960 dit register van andere kelen te zijn voorzien. Enkele bruikbare maten werden genoteerd.

De heer J.L.Reil nam uiteindelijk de maten van de Trompet in het orgel in de Nieuwe Kerk te Scheveningen over en heeft deze als uitgangspunt voor het nieuw te maken register genomen. Dit orgel werd door ondergetekende op 23 oktober 1974 bezocht.

Inmiddels waren de werkzaamheden in de werkplaats omstreeks april 1975 gereed. De afwerking in Gieten moest worden uitgesteld i.v.m. de nog niet voltooide torenrestauratie.

Op 15 september 1975 bezochten de heren M. den Os, J.L.Reil en ondergetekende het orgel in de Ned. Herv. Kerk te Nieuw-Amsterdam. Hier kon wederom worden geconstateerd dat klank in Gieten voor de demontage in verhouding veel te luid was. Er werden enkele verschillen met orgel in Gieten geconstateerd:

- a. Een Roerfluit 4' i.p.v. een Openfluit
- b. Een Cornet III i.p.v. IV
- c. Kleinere kernspletten en hogere opsmeden.

Bij de afwerking van het orgel in Gieten was het hervinden van de oorspronkelijke winddruk problematisch. De geforceerde klank van voor de restauratie was zeker niet origineel. Omstreeks 1894 was de druk van de meeste Van Damorgels ongeveer 64 mm terwijl in Gieten 72 mm was gemeten. Na verwijdering van de drie afwijkende balggewichten was de druk 55 mm. De klank bleek toen zo fraai dat na rijp beraad werd besloten deze winddruk te handhaven. Het is niet duidelijk geworden welke druk origineel is, in het kontrakt wordt hierover niets vermeld. De afwijkende gewichten kunnen in 1894 zijn gebruikt of in later tijd zijn toegevoegd.

Voor het overige werden de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

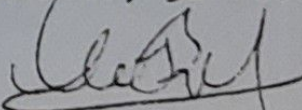
- a. De zeer beschadigde lade werd hersteld en van een plaat voorzien, om windoverloop te voorkomen werden leren ringen om de sleepgaten aangebracht.
- b. De lade werd ingericht voor het plaatsen van een Quint 3' op de plaats van de Violon. Hiervoor moest het groot octaaf van de Violonstok worden vervangen omdat er enkele vervoeringen van de Bourdon en Holpijp doorheenliepen. Drie pijpen van de Holpijp moesten eveneens worden verplaatst. De werkzaamheden waren niet voorzien en brachten enige extra kosten met zich mee.
- c. De mechaniek werd nagezien, de voorheen zeer hinderlijke rammel werd aanzienlijk teruggebracht o.a. door het aanbrengen van dikkere stiften in de winkelhaken. Hierdoor is de speelaard ook veel aangener geworden. In het pedaalklavier werd het geklepper bestreden door het aanbrengen van leer op de pedaallijsten en invoering van het pedaalwellenbord.
- d. De frontpijpen werden met een zachte doek gepoetst zodat ze weer een egale glans vertonen. Het beschadigde pijpwerk werd hersteld.

- e. De fasering van de Bourdon werd zo uitgevoerd dat het register bij extra uittrekking van de registerknop slechts van C t/m d⁰ spreekt. Dit is een nuttige uitbreiding van de speel-mogelijkheden.
- f. De Quint 3' werd gemaakt naar de mensuren van de vergelijkbaar grote pijpen van de Octaaf 2'. De alliage van het oude kontrakt werd aangehouden.
- g. Het pijpwerk op c' van de Cornet werd met een schuifje uitschnakelbaar gemaakt. Bij sommige koralen verhoogt dit de begeleidingsmogelijkheden. Ook is er literatuur waarbij de Cornet op cis' moet beginnen.
- h. De Trompet werd gemaakt met mahonie koppen en stevels, de grootste bekens hangen aan een eiken steun. De slepen van dit gehalveerde register waren al in 1894 aangebracht.
- i. De houtworm werd met een hiervoor geëigend middel bestreden voor de opbouw een aanvang nam.

De orgelmakers verdienen lof voor de nauwgezette wijze waarop de werkzaamheden werden uitgevoerd. De intonatie van de twee nieuwe registers sluit fraai aan bij de klank van het oude pijpwerk. Alle verwijderde delen t.w. de drie balggewichten, de Violonpijpen en het gedeelte van de Violonstok zijn in de kas bewaard. De oude toestand kan dus indien gewenst worden hersteld.

Op 3 november 1975 vond de eindkeuring plaats in aanwezigheid van de heren W. Hülsmann en M. den Os. De feestelijke ingebruikname volgde op 10 november 1975 met een concert.

Zwolle, 30 december 1975

Aart van Beek.